

UZ STOTU OBLJETNICU BOGOSLOVSKE SMOTRE RAZMIŠLJAMO O SAVEZU S BOGOM

Adalbert REBIĆ
Nova Ves 5a, 10 000 Zagreb
adalbert.rebic@zg.t-com.hr

O stotoj obljetnici *Bogoslovske smotre*

Bogoslovska smotra ove godine slavi jubilej: *sto godina* od pojave njezina prvoga broja (1910. – 2010.) i osamdeset svojih godišta. Profesori Bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu odmah su nakon otvaranja novoga Hrvatskog sveučilišta 1874. godine mislili na izdavanje stručnoga teološkog časopisa. Međutim, prošlo je trideset i pet godina do pojave prvoga broja *Bogoslovske smotre* 1910. godine. Tih 35 godina urednici Josip Pazman i Fran Barac obilježili su u predgovoru prvog broja *Bogoslovske smotre* riječima »*post tot discrimina rerum*«, to jest *poslije toliko nevolja* »pojavi se konačno Bogoslovska smotra«¹.

Danas bismo razmišljajući o povijesti *Bogoslovske smotre* mogli ponoviti riječi *post tot discrimina rerum* jer su se na ovim prostorima u ovih posljednjih sto godina događali strašni ratovi, nestajala su carstva i kraljevstva, prekrajale granice, ubijali ljudi i uništavale kulturalne vrijednote u ljudima, u prostoru i u vremenu. Imala je *Bogoslovska smotra* kroz sve ove godine svu silu poteškoća i problema. Unatoč upornom pozivanju uredništva *Bogoslovske smotre* da »se svi okupimo oko ove naše *Bogoslovske smotre*, sjedinimo sile, pa jedni perom a drugim pretplatom – potpomažimo to mlado i novo hrvatsko katoličko poduzeće«², ona je dva puta prestala izlaziti 1919. i 1945. godine, neposredno nakon dvaju svjetskih ratova.

¹ UREDNIŠTVO, Predgovor, u: *Bogoslovska smotra*, 1 (1910.) 1, 1.

² UREDNIŠTVO, Predgovor, u: *Bogoslovska smotra*, 1 (1910.) 1, 3.

Nakon Prvoga svjetskog rata *Bogoslovska smotra* se ponovno pojavila 1922. godine, kada ju je prihvatilo na svoj trošak izdavati novoosnovano teološko društvo *Hrvatska bogoslovska akademija* (HBA)³. Od toga vremena urednik *Bogoslovske smotre* je Stjepan Bakšić a 1925. godine HBA mu je dodijelio urednika pomoćnika, Andriju Živkovića. Tako je financijski i personalno opremljena *Bogoslovska smotra* izlazila sve do 1944. godine. Premda je teološko društvo HBA imalo značajnih financijskih poteškoća, *Smotra* je ipak izlazila. Na jednoj se skupštini teološkoga društva HBA Fran Barac žalio ovako: »Gospodo, neka mi se ne zamjeri, što se žalim na mnoge članove našega klera, koji bi lako mogli pripomoći financijski radu HBA-a ipak mnogi ne čine toga, kao da se HBA njih ne tiče! (...) Kler je naš u prošlosti toliko činio i žrtvovao za kulturu svoga naroda, za razvoj svoje hrvatske i crkvene knjige. Zar ćemo mi *prekrižiti* ruke nad tim radom i uživati samo plodove?«⁴

Pojavom totalitarnog ateističkog komunističkog režima 1945. godine sve su vjerske kulturalne djelatnosti bile dokinute, pa tako i Hrvatska bogoslovska akademija a s njome i *Bogoslovska smotra*. Poslije 1944. nastupila je najdulja kriza u izdavanju *Bogoslovske smotre*.

Godine 1962. Fakultetsko vijeće Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu odlučilo je ponovno izdavati *Bogoslovsku smotru*. Posredstvom Janka Oberškoga koji je tada bio predsjednikom Hrvatskog književnog društva (HKD) Fakultetsko je vijeće uspjelo dobiti pristanak gospodina Luke Perinića, upravitelja Društva, da prihvati nakladništvo časopisa. Glavnim je urednikom bio imenova Jordan Kuničić. Bio je urednikom do 1970. godine, kada se zahvalio na službi urednika iz zdravstvenih razloga. Te godine je Vijeće imenovalo glavnim urednikom Adalberta Rebića koji je tu dužnost obnašao do 1994. godine. HKD je Fakultetskom vijeću 1977. godine otkazao nakladništvo *Bogoslovske smotre* te je Vijeće zamolilo Kršćansku sadašnjost da ona preuzme nakladništvo i financiranje *Bogoslovske smotre*. Kršćanska sadašnjost je prihvatila zamolbu i preuzela nakladništvo *Bogoslovske smotre*. Kroz sve vrijeme, do danas, Kršćanska je sadašnjost nakladnik *Bogoslovske smotre*. Od 1995. do 2000. godine glavnim i odgovornim urednikom bio je Stjepan Kušar, a od 2001. do 2007. godine (broj 2) Tomislav Z. Tenšek. Od 2007. godine (broj 3), na toj je dužnosti Željko Tanjić.

Danas se o razvoju suvremene hrvatske teološke znanosti ne može govoriti bez *Bogoslovske smotre* kao glavnog i gotovo jedinog hrvatskog stručnog teo-

³ Tomislav J. ŠAĞI-BUNIĆ, *Apel čitateljima Bogoslovske smotre*, u: *Bogoslovska smotra*, 47 (1977.) 4, 353-376.

⁴ *Isto*, 359.

loškog časopisa u Hrvatskoj – barem kroz dugi niz godina – koji je kroz posljednjih 100 godina suvremenim hrvatskim teolozima bio glavno sredstvo teološkog komuniciranja. *Bogoslovska smotra* je najbolji pokazatelj putova hrvatske teološke misli kroz to vrijeme. Ona je riznica teološkog znanja, neiskopani rudnik dragocjenoga teološkog blaga. U njoj su pisali i tako svoja teološka saznanja drugima priopćivali naši glasoviti teolozi prošlog i ovog stoljeća. Da nabrojim samo neke od njih kojih više nema među nama: Vjekoslav Bajsić, Stjepan Bakšić, Frane Bulić, Hijacint Bošković, Pavao Buturac, Ivan Cenkić, Đuro Gračanin, Vilim Keilbach, Anton Kresina, Jordan Kuničić, Dominik Mandić, Juraj Pavić, Janko Oberški, Svetozar Ritig, Aldo Starić, Tomislav Šagi-Bunić, Franjo Šanc, Ivan Škreblin, Urban Talija, Marijan Valković, Miroslav Vanino, Antonin Zaninović i mnogi još živi teolozi, bilo profesori Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu bilo profesori teologije na drugim teološkim učilištima.⁵

Od početka prošloga stoljeća *Bogoslovska smotra* čvrsto stoji na braniku kršćanske vjere i hrvatske bogoslovne kulture. Kroz nju i po njoj naši su vrtni bogoslovci produbljivali poimanje Boga koji je sklopio Savez ne samo sa starozavjetnim narodom nego i sa svim narodima svijeta, i s nama kršćanima katolicima u hrvatskome narodu.

Danas je *Bogoslovska smotra* integralni dio djelatnosti Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Ona je oruđe pomoću kojega Fakultet također pokušava postizati svoju svrhu, to jest: njegovati i promicati teološke discipline, kao i one koje su s ovima povezane, na pomoć Božjem narodu, a posebno crkvenim službenicima, u jačanju kršćanske vjere, kako bi se ona što potpunije razumijevala, uvijek cjelovito čuvala, rasla i širila. *Bogoslovska smotra* služi Fakultetu poglavito u tome da on može uspješno promicati teološki napredak primjenjujući sva sredstva koja su potrebna i korisna za znanstveno-istraživački rad u tim disciplinama i za priopćenje postignutih rezultata drugima. Ona želi i ubuduće promicati teologiju u našoj domovini Hrvatskoj, tumačiti i posadašnjivati nauk Drugoga vatikanskog koncila. Želi produbiti svoju osjetljivost za konkretne duhovne i pastoralne probleme u nas i pružati čitateljstvu solidne prouke tih problema. Želi i dalje biti časopis ujedinjavanja svih naših teoloških sila, stvaranja novih teoloških kadrova. Želi svojim čitateljima dati solidnu, zrelu i sigurnu teološku orijentaciju za sadašnjost i budućnost. Želi nadasve ostati na razini europske i svjetske teologije. U tu svrhu želi otvarati nove putove i nove vidike u produbljivanju teološke spoznaje.⁶

⁵ Adalbert REBIĆ, Sedamdeset godina i pedeset godišta Bogoslovske smotre, u: *Bogoslovska smotra*, 50 (1980.) 1, 7.

⁶ Usp. *Isto*, 8.

Ne možemo a da prilikom ove stote obljetnice *Bogoslovske smotre* ne odamo zahvalnost svim urednicima i svim člankopiscima koji su radili na njezino dobro i samim time na razvoju teološke znanosti u hrvatskome narodu.

Savez – odnos privrženosti

S posebnom radošću nudimo o stotoj obljetnici Bogoslovske smotre svojim čitateljima obradu biblijske teme *Saveza*, središnje teme cijeloga Svetoga pisma, i Staroga i Novoga zavjeta. Upravo Savez Božji s ljudima poručuje kako je Bog Biblije osobni Bog, pun dobrote i silaženja k ljudima. On sažimlje srž, bit religije staroga i novoga *Saveza*, tako da je prema Dan 11,28.30 »sveti *Savez*« istoznačan s religijom Izraela.

Tema *Saveza* Boga s ljudima bila je temom međunarodnog znanstvenog simpozija hrvatskih i inozemnih bibličara u Zagrebu u listopadu 2008. godine. Nju su bibličari temeljito obradili iz svih vidova, svaki sa svoga gledišta.

Što je savez drugo nego dogovor, prešutan ili izričit, da se bolje i sigurnije živi zajedno. Takve saveze ili dogovore o uzajamnoj privrženosti činimo kroz cijeli život, i kad smo mali i kad smo odrasli, već prema svojim potrebama, težnjama i ugrozama. Već djeca traže zaštitu od jednoga ili od više odraslih koji im ugrožavaju sigurnost. Vrlo rano ljudi uče da se treba udruživati radi obrane svojih prava. Kad odrastu, oni množe ugovore i dogovore, saveze i partnerstva radi gospodarskih interesa, radi većeg blagostanja, radi izmjene dobara, radi mira i sigurnosti ... Sklapaju prijateljske veze, ženidbene veze. Ima u tim savezima nekih konstanti. Saveznici si obećavaju uzajamnu privrženost, ostaju jedni drugima vjerni, jedni druge izvješćuju o mogućim opasnostima, o mogućim ugrozama, o zajedničkim protivnicima i neprijateljima. Iznevjerenost takvu dogovoru smatra se izdajom.

Sklopanje takvih prijateljstava biva zapečaćeno nekim obredom, danas najčešće svečanim objedom, čašom vina i zdravicom za sretnu budućnost, stiskom ruku pred fotografima. Ženidba, savez po svoj svojoj odličnosti, nužno u duhu tradicije pretpostavlja obred u crkvi (ili općini), izmjenu prstena, svečano izrečena obećanja koja sačinjavaju bit *saveza*, svadbu, svečani ručak ... K tomu nužno pridolaze još i svjedoci, kumovi, koji jamče za izrečenu uzajamnu vjernost.

Biblija obiluje takvim sklopljenim prijateljstvima muževa i žena, obiluje opisima *saveza* sklopljenih između pojedinaca i naroda. Takav je bio savez između Abrahama i Abimeleka radi mirnog korištenja izvora vode koju su zajednički koristili (Post 21,22-23), između Gibeonaca i Jošue (Još 9), između Davida i Jona-

tana (usp. 1 Sam 18,3 i 23,17-16). Najuzvišeniji Savez, savez po svojoj svojoj odličnosti, bio je Savez između Boga i njegova izabranoga naroda u Starome zavjetu, sklopljen posredstvom Mojsijevim na brdu Sinaju (Izl 24,1-18).

Kasnije kad se Izrael našao u teškoj situaciji, suočen s velikim silama, pao je u napast da se savezima poveže s moćnijima od sebe: »Savez sklapaju s Asirijom, ulje nose u Egipat« (Hoš 12,2). Mnogi proroci osuđuju te političke saveze jer njima kraljevi Izraela traže sigurnost izvan moći svoga Gospodina.

Obrede koje Izraelci obavljaju sklapajući savez preuzeli su od susjednih naroda. Partneri žrtvuju životinju ili više životinja. U Izraelu, u drevna vremena, bio je običaj sjeći žrtvovanu životinju (na primjer *tele*) na pole i onda proći posred tih pola govoreći: *Neka mi se dogodi kao ovoj životinji, ako razvrgnem ovaj Savez* (usp. Jr 34,18-19, Post 15,9-18). Krv, simbol života, ima veliku ulogu u obredima sklapanja saveza. Katkad saveznici u spomen svojih obećanja postavljaju kamen (stećak) kao što je to slučaj prilikom sklapanja saveza između Jakova i Labana (Post 31,51-54). Zajednički objed sastavni je dio obreda sklapanja saveza. Polaganje prisege to je svečanije i svetije što je veće božanstvo koje prizivaju za svjedoka. Nema svečanijeg i važnijeg čina nego što je *savez sklopljen ispred Gospodina*. A kada su partneri saveza s jedne strane izraelski narod a s druge sam Gospodin, to je onda vrhunac saveza, Savez po svojoj svojoj odličnosti, koji mi zovemo *Savezom Gospodnjim*.

U hebrejskoj Bibliji, riječ »savez« (hebrejski *ברית*, *b^erit*) pojavljuje se 287 puta i 47 puta u grčkom dijelu Biblije (grčki *διαθήκη*, *diathēkē*). Katkad znači obične ugovore i dogovore među ljudima (55 puta) a najčešće označuje odnos između Boga i izraelskoga naroda (u Starome zavjetu 279 puta). Najčešće se tu misli na *Savez* sklopljen na Sinaju, no ima i drugih saveza. Možemo ih razvrstati u dvije skupine. U *prvu* skupinu spadaju *uzajamna* obećanja (obveze), u kojima se Izrael i Gospodin obvezuju, svatko sa svojim pravima i obvezama. To je tip Saveza koji je Mojsije sklopio na Sinaju: »*I bit ćete moj narod, a ja ću biti vaš Bog*« (Ez 36,28). Vjernost Božjem zakonu izvor je blagoslova, a nevjernosti prema Savezu kažnjavaju se i na kraju Savez se razvrgava. Taj Savez, jedanput razvrgnut, može se obnoviti, kao što to dokazuje Savez koji je Jošue sklopio u Šekemu (Još 24,25) ili kasnije Jošija za velike vjerske obnove 622. godine (usp. 2 Kr 23,3). U drugu skupinu spadaju *jednostrana bezuvjetna* obećanja u kojima se Gospodin samoinicijativno zalaže za čovjeka i njegove potomke, bez partnera. To su savezi kao onaj s Noom (Post 9), s Abrahamom (Post 17), s Aronom i svećenicima (usp. Ps 89,4.29.35.40; Iz 55,3), savez s Davidovom dinastijom: »*Ja ću njemu biti otac, a on će meni biti sin: ako učini što zlo, kaznit ću ga ljudskom šibom i udarcima kako ih zadaju sinovi ljudski. Ali svoje naklonosti neću odvratiti od njega*« (usp. 2 Sam

7,12-15). Ovo je mjesto temelj mesijanske nade (evanđelist Luka ga rabi za svoj izvještaj Navještenja, Lk 1,30-33).

Prije Ponovljenog zakona izraz »savez« nije se, izgleda, upotrebljavao u teološkom značenju. Ne pojavljuje se u povijesti Davidovoj, ni u povijesti Ilijinoj ili Elišejevoj, ni u proroka 8. stoljeća. Međutim, stvarnost koju taj izraz znači bila je u svih njih prisutna, i seže do vremena otaca, do Abrahama, Izaka i Jakova, stvarnost Božjeg odnosa s narodom kao odnosa ljubavi, privrženosti, vjernosti. Taj se odnos ljubavi kovao osobito poslije oslobođenja naroda iz egipatskog ropstva, na putovanju kroz pustinju, »dok je Bog hodio sa svim svojim sinovima ...« (2 Sam 7,7). Kad se prorok Hošea usuđuje usporediti izraelsku religiju s Božjom ženidbom s narodom, to čini zato jer je uvjeren da je taj odnos *ljubavi* jedinstven i uzajaman. Kada uspoređuje Boga s ljubaznim i brižnim ocem, onda ističe Božju brigu i zauzetost za svoj narod (usp. Hoš 11,1-4). Kada deuteronomisti stotinjak godina kasnije u Judeji propovijedaju vjersku i narodnu obnovu, pojavit će se izraz »Savez« u smislu jedinstvenog odnosa ljubavi između Boga i naroda. Teologiju Saveza stvorio je Ponovljeni zakon: »*Tâ ti si narod posvećen Jahvi, Bogu svome; tebe je Jahve, Bog tvoj, izabrao da među svim narodima koji su na zemlji budeš njegov predragi vlastiti narod. Nije vas Jahve odabrao i prihvatio zato što biste vi bili brojniji od svih naroda – vi ste zapravo najmanji – nego zato što vas Jahve ljubi i drži zakletvu kojom se zakleo vašim ocima. Stoga vas je Jahve izveo jakom rukom i oslobodio vas iz kuće ropstva, ispod vlasti faraona, kralja egipatskoga... Stoga drži zapovijedi, zakone i uredbe koje ti danas nalažem da ih vršiš*« (Pnz 7,6-11; usp. još Pnz 6,4-8).

Zauzvrat narod je Bogu prinosiso žrtve, darove, sve što je živio i radio. A Bog je iznad svega cijenio ljubav i privrženost. A u tom pogledu narod nije bio dosljedan, ni ljubazan ni privržen. Proroci su naviještali obraćenje, povratak na Božji put. U vrijeme babilonskog sužanjstva nadahnuti su ljudi analizirali povijest Izraela. Ezekiel 16 dao je u prisposobi sjajnu analizu povijesti privržene ljubavi dvoje zaljubljenih ali i rastavu ljubavi koju je u odnosu na Boga prouzročio narod. Ezekiel je shvatio vrijeme sužanjstva kao kaznu za nevjeru naroda Bogu. Tada Jeremija i Ezekiel otvaraju nove vidove, nove perspektive Saveza. Naviještaju »novi Savez« koji više neće biti ispisan na kamenim pločama, nego uklesan u srce, u savjest, u dušu čovjekovu: »Evo dolaze dani« – riječ je Jahvina – »*kad ću s domom Izraelovim i s domom Judinim sklopiti novi Savez. Ne Savez kakav sam sklopio s ocima njihovim u dan kad ih uzeh za ruku da ih izvedem iz zemlje egipatske (...)* Nego, ovo je Savez što ću ga sklopiti s domom Izraelovim poslije onih dana – riječ je Jahvina: *Zakon ću svoj staviti u dušu njihovu i upisati ga u njihovo srce. I bit ću Bog njihov, a oni narod moj...*« (Jer 31,31-34).

Slično naviješta i prorok Ezekiel: »Tada ću vas sabrati iz svih naroda (...) Poškropit ću vas vodom čistom da se očistite. Očistit ću vas od svih vaših nečistoća i od svih kumira vaših. *Dat ću vam novo srce, nov duh udahnut ću u vas! Izvadit ću iz tijela vašega srce kameno i dat ću vam srce od mesa. Duh svoj udahnut ću u vas da hodite po mojim zakonima i da čuvate i vršite moje naredbe (...)*« (Ez 36,24-32).

Taj »novi Savez« koji je Bog navijesti po prorocima Jeremiji i Ezekielu ostvario je *Isus Krist*. U evanđeljima se rijetko pojavljuje izraz »savez« (dva puta u Luke, jedanput u Mateja i Marka). Savez je praktično čuvan za izvještaj o Posljednjoj večeri. Ustanovljujući euharistiju, sakrament Božje ljubavi prema narodu, Isus ostvaruje novi Savez: »I uze kruh, zahvali, razlomi i dade im govoreći: 'Ovo je tijelo moje koje se za vas predaje. Ovo činite meni na spomen.' Tako i čašu, pošto večeraše, govoreći: 'Ova čaša *novi je Savez u mojoj krvi* koja se za vas proljeva' « (Lk 22,19-20; usp. 1 Kor 11,25). Izraz »novi Savez« izričito se odnosi na Jeremijino proroštvo o novom Savezu (Jr 31,31). Luka kao i Pavao oslanjajući se na Jeremijino i Ezekielovo proroštvo inzistiraju na korjenitoj novosti Saveza, na *pounutarnjenju* Saveza, koji je po sluzi svome Isusu Kristu, novom Mojsiju, Bog sklopio *sa svim ljudima*. Isusov Savez nadilazi židovski savez, obuhvaća sve ljude svijeta: »Ovo je krv moja, *krv Saveza* koja se za *mnoge* (to jest, za *sve*) proljeva na otpuštenje grijeha« (Mt 26,28; usp. Mk 14,24). Evanđelisti, sasvim jasno ukorjenjuju Isusov čin na Posljednjoj večeri u obredu koji je obavio utemeljitelj Staroga saveza Mojsije na Sinaju. U trenutku svoje Posljednje pashalne večere Isus je ostvario i proroštvo Jeremije (31,31-34), Ezekielova (36,24-32), proroštvo Izaije (53,2-12) i imao pred očima Mojsijev čin sklapanja Saveza na Sinaju (Izl 24, 6-8). Isus sklapa novi Savez *u svojoj krvi*, u svojoj *smrti na križu*. Krv prolivena za *mnoge (sve)* veliki je zajednički element između ovih dvaju bogoslužja, bogoslužja u Hramu i bogoslužja Isusa Krista (usp. Heb 9,12).

O svemu tome što smo ovdje prikazali u skici u ovom broju *Bogoslovske smotre* opširnije i temeljitije izvješćuju naši bibličari, stručnjaci Riječi Božje.